

KITEKINTÉS

HORVÁTH ATTILA

Lengyelországban a helyzet változatlan? – A 2019-es parlamenti választások mérlege

2019. októberben kilencedik alkalommal került sor parlamenti választásokra a rendszerváltás utáni Lengyelország történetében. A Jog és Igazságosság párt (PiS) 2015 után ismét fölényesen nyerte meg a választást és abszolút többséget szerzett a Szejmben. Írásomban elsőként a választások politikai hátterét és előzményeit mutatom be, előtérbe helyezve a 2015–2019-es ciklus legfontosabb politikai fejleményeit, amelyek közül kiemelkednek a demokrácia és a jogállamiság leépülését eredményező kormányzati lépések. Ezt követően a választási rendszer felvázolására kerül sor, figyelmet szentelve annak a kérdésnek is, hogy a választási rendszer megnyílt volt kihatással a pártok eredményeire. A harmadik pontban a választás kimenetelét járom körül. Az eredmények értékelése során a 2019. októberi fejleményeket egyrészt a lengyel pártrendszer mintegy három évtizedes történetébe ágyazva elemzem, kiemelve, hogy a mostani választási eredmények is illeszkednek a verseny 2005-re kialakult struktúrájába, másrészt pedig az egyes pártok szereplését is számba veszem, rámutatva a PiS töretlen népszerűségének okaira is. Végezetül arra is kitérek, hogy a kormányalakítás az abszolút többség birtokában ugyan nem tartogatott sok izgalmat, a folytatódó egypárti PiS-kormányzás előtt viszont komoly hívások állnak.

1. A 2019-es választások előzménye és politikai háttere

A 2015-ös választásokat követően a Jog és Igazságosság (PiS) másodszor alakíthatott kormányt. A párt az első választási győzelmét még 2005-ben aratta, amelyet egy egypárti kisebbségi kormányzás követett, majd fél év múlva – szembesülve a stabil parlamenti többség hiányából adódó nehézségekkel – a PiS beemelt a kormányba két populistá formációt, a Lengyel Családok Ligáját (LPR) és az Önvédelmet (SRP). Ez a koalíció sem volt azonban hosszú életű, ugyanis 2007-ben feloszlatta magát a Szejm és előrehozott választásokra került sor, amelyet a PiS elvesztett a PO-val (Polgári Platform) szemben. Amíg tehát az első PiS-kormányzás a legkevésbé sem volt sikertörténet, addig a 2015–2019-es ciklus abban az értelemben eredményesnek bizonyult, hogy a kormánypárt ezúttal is megnyerte a választásokat, ráadásul a négy évvel ezelőtti eredményéhez képest mintegy 6%-ot javított, és szerzett mintegy 2,3 millió új szavazót. A sikeresnek tűnő kormányzást azonban a

jogállamiság és a plurális demokrácia szisztematikus leépítése kísérte, amely nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten is heves kritikát váltott ki.¹

A 2015–2019-es időszak mindvégig erősen konfrontatív politikája a kormány és az alkotmánybíróság viszálával indult; a kormánynak az alkotmánybíróság megrendszabályozására tett kísérlete 2015 végétől kezdve alkotmányos válságot idézett elő Lengyelországban.² A Velencei Bizottság a 2016. márciusi és a 2016. októberi állásfoglalásában is lesújtó kritikát fogalmazott meg az alkotmánybírósági törvényekről, rámutatva a jogállamiság elvének folyamatos megsértésére.³ Ezzel párhuzamosan került sor a közmédia kormányzati felügyelet alá helyezésére, az ügyészség kormány alá rendelése, a gyülekezési jog korlátozására és a köztisztviselői törvény kinevezési és felmentési garanciáinak lazítására.⁴ 2017-ben az igazságszolgáltatási reform váltott ki tiltakozásokat belföldön és az uniós szinten is.⁵ A nyári törvénymódosításoknak egyrészt az volt a célja, hogy az igazságügyi miniszter jelentősebb szerepet kapjon a bírók kinevezése és visszahívása terén. A reformcsomag másrészt radikálisan átalakította a nemzeti igazságszolgáltatási tanácsot, eltávolítva onnan a bíróságok által választott bírókat, hogy a helyüket a Szejm által választott tagok foglalják el. A harmadik törvény a legfelsőbb bírósági bírók nyugdíjkorhatárát csökkentette, ezzel megnyitva a lehetőséget az új bírók kinevezése előtt. Valószínűleg nem függetlenül a heves bírálatoktól, *Andrzej Duda* államfő az utóbbi két törvényt megvétózta. (Bár a lengyel alkotmány lehetőséget ad az elnöki vétó semlegesítésére⁶, azonban ehhez háromötödös többségre van szükség, amellyel a PiS nem rendelkezett az alsóházban.) Végül 2017. decemberben a parlament mindkét háza jelentősebb módosítások nélkül elfogadta a két jogszabályt, azonban a további hazai és nemzetközi nyomásgyakorlás következtében 2018. novemberben a legfelsőbb bírósági törvényt ismét módosították, törölve a kényszernyugdíjazásra vonatkozó rendelkezéseket.⁷

A fentebb röviden ismertetett közjogi turbulenciák természetesen súlyos következményekkel jártak az uniós szinten is. 2016. januárban az Európai Bizottság jogállamiság-védelmi eljárást (ún. jogállamiság keret) indított – és egyben párbeszédet kezdeményezett – Lengyelországgal szemben.⁸ A Bizottság 2016. júli-

¹ A lengyel demokrácia karakterének megváltozását, illetve a PiS ideológiai profilját és kormányzási stílusát tárgyalja pl. ÁGH, 2018; FOMINA–KUCHARCZYK, 2017; GRZYMALA–BUSSE, 2019; PRZYBYLSKI, 2018

² Erről lásd pl. CHRONOWSKI–LUKONITS, 2016

³ Lásd: a Velencei Bizottság 833/2015 és 860/2016 számú véleményét:

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)001-e)

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)026-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)026-e)

⁴ JASIEWICZ–JASIEWICZ–BETKIEWICZ, 2017: 218.

⁵ JASIEWICZ–JASIEWICZ–BETKIEWICZ, 2018: 230–232.

⁶ 122. cikk 5. bekezdés

⁷ JASIEWICZ–JASIEWICZ–BETKIEWICZ, 2019: 6.

⁸ Lásd az Európai Bizottság 2016. január 13-i sajtóközleményét: https://europa.eu/rapid/press-release_WM-16-2030_en.htm

usban⁹ és decemberben¹⁰, majd 2017. júliusban¹¹ adta ki az ajánlásait, amelyekben a jogállamiság rendszerszintű veszélyéről írt, és javaslatokat tett a lengyel kormány részére a veszélyek elhárítására. Lengyelország a következő kemény bírálatot az Európai Parlamenttől kapta: a 2017. novemberi, a jogállamiság és a demokrácia helyzetéről szóló, kétharmados többséggel elfogadott határozatban¹² a képviselők „mélységes aggodalmukat” fejezték ki a megelőző két év fejleményei miatt – beleértve többek között az alkotmánybíróság ellen indított támadást, az igazságszolgáltatási reformot, a civil szervezetek működésének akadályozását és az abortusztörvény további szigorításának tervét. Egy hónappal később a Bizottság megindította Lengyelországgal szemben az Európai Unióról szóló szerződés 7. cikke szerinti eljárást a „jogállamiság Lengyel Köztársaság általi súlyos megsértésének egyértelmű veszélye” miatt.¹³ A Bizottság az indokolással ellátott, a Tanács részére tett javaslatában kiemelte, hogy Lengyelország nem hozta meg a korábbi bizottsági ajánlásoknak megfelelő intézkedéseket. Az Európai Parlament 2018. márciusban támogatta a Bizottság javaslatát.¹⁴ Az eljárás következő fázisa az lenne, hogy a Tanács tagjainak négyötödös többségével megállapítja, hogy fennáll az egyértelmű veszélye annak, hogy Lengyelország súlyosan megsérti az Európai Unióról szóló szerződés 2. cikkében említett értékeket. A 7. cikk szerinti eljárás mellett 2019. áprilisban kötelezettségzegési eljárás is indult az ország ellen azzal az indokkal, hogy az igazságszolgáltatási reform nyomán veszélybe került a bírók függetlensége és politikai befolyástól való mentessége.¹⁵ Júliusban a Bizottság a kötelezettségzegési eljárás következő lépéseként indokolással ellátott véleményt készített az ügyben¹⁶, majd – a parlamenti választások előtt néhány nappal – úgy döntött,

⁹ Commission Recommendation (EU) 2016/1374
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1518450844513&uri=CELEX%3A32016H1374>

¹⁰ Commission Recommendation (EU) 2017/146
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1555064086018&uri=CELEX%3A32017H0146>

¹¹ Commission Recommendation (EU) 2017/1520
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1555064402661&uri=CELEX%3A32017H1520>

¹² European Parliament resolution 2017/2931 (RSP)
http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0442_EN.html

¹³ Proposal for a Council Decision on the determination of a clear risk of a serious breach by the Republic of Poland of the rule of law COM/2017/0835 final – 2017/0360 (NLE)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1555065725694&uri=CELEX%3A52017PC0835>

¹⁴ 2018/2541(RSP)
http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0055_EN.html

¹⁵ Lásd az Európai Bizottság 2019. április 3-i sajtóközleményét: https://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-1957_en.htm

¹⁶ Lásd az Európai Bizottság 2019. július 17-i sajtóközleményét: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_19_4189

hogy az ügyet az Európai Unió Bírósága elé terjeszti, és egyben gyorsított eljárást kezdeményez.¹⁷

A közjogi rendszer átalakítása mellett a kormány további területeken is konfrontálódott a társadalommal és a nemzetközi közvéleménnyel. Ilyenek voltak pl. a korábban is meglehetősen restriktív abortusztvény további szigorítása irányában tett lépések¹⁸, a melegek elleni „kulturharc”¹⁹ vagy a Nemzeti Emlékezet Intézetéről szóló törvény azon – végül nagyrészt visszavont – módosítása, miszerint szankcionálhatók lettek volna a lengyel államnak vagy a lengyel nemzetnek a náci bűntettekben való bűnrészességére utaló állítások.²⁰ Az is megjegyzést érdemel, hogy a jogalkotás mindvégig erőltetett ütemű volt, a törvényeket gyakran parlamenti képviselők kezdeményezték, kikerülve ezzel az a különböző egyeztetési folyamatokat.²¹

Vajon a fentebb felvázolt konfliktusok hogyan hatottak a PiS népszerűségére? Leginkább sehogy, ugyanis a közvélemény-kutatások alapján a ciklus alatt mindvégig egyértelműen a PiS bizonyult a legnépszerűbb pártnak. Az első két évben csak 30–35% körül mérték a kormánypártot, viszont a ciklus második felében folyamatosan 38–43% között volt a támogatottsága a biztos szavazók között. A PO, legnagyobb ellenzéki erő szinte mindvégig 10–20%-os lemaradásban volt, így a 2019-es győztes kiléte tulajdonképpen soha nem volt kétséges. A kormánypárt népszerűségét a ciklus alatti választások is visszaigazolták. A 2018. októberi helyi választásokon összességében a PiS volt a legsikeresebb, azonban a nagyvárosok többségében a PO vezetésével létrejött ellenzéki liberális-centrista Polgári Koalíció (KO) diadalmaskodott.²² A 2019. májusi európai parlamenti választásokra az ellenzéki pártok egy korábrinál is szélesebb összefogással fordultak rá. Az Európai Koalíció (KE) nevű – ezúttal is a PO vezette – formáció magában foglalta a posztkommunista gyökerű Demokratikus Baloldali Szövetséget (SLD) és a Lengyel Parasztpártot (PSL) is, azaz a releváns ellenzéki erők majdnem mindegyikét. A PiS azonban így is viszonylag fölényesen nyerte a választást 45% feletti szavazatarányával, mintegy 7%-kal megelőzve a KE-t. A felfokozott közhangulatot jól illusztrálja a tény, hogy mind a helyi, mind pedig az európai parlamenti választásokon rekordmagas volt a részvételi arány (54,9%, illetve 45,68% – az utóbbi a korábbi részvételi arányok mintegy duplája!).

¹⁷ Lásd az Európai Bizottság 2019. október 10-i sajtóközleményét:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_19_6033

¹⁸ A ciklus során a Szejm több alkalommal is tárgyalt a magzatvédelmi törvény módosításáról. A terhességmegszakítás teljes tiltása, illetve további szigorítása sikertelennek bizonyult, ugyanis a PiS képviselői is megosztottak voltak a kérdésben. Ugyanakkor a törvény liberalizálására tett kísérletek szintén elbuktak. Lásd pl. BBC, 2018

¹⁹ Az elemzések arra mutatnak rá, hogy a PiS – a konzervatív szavazótáborának mobilizálása érdekében – tudatosan játszotta ki a „melegkártyát” az európai parlamenti választások előtt. Lásd pl. CIENSKI, 2019; SZCZERBIAK, 2019a

²⁰ BELAVUSAU–WÓJCIK, 2018

²¹ JASIEWICZ–JASIEWICZ–BETKIEWICZ, 2017: 218.

²² JASIEWICZ–JASIEWICZ–BETKIEWICZ, 2019: 1–2.; SZCZERBIAK, 2018b

A fentiek fényében természetesen nem lehet megkerülni a PiS töretlen népszerűségének okát. Az elemzések számos tényezőt emelnek ki, amelyek hozzájárultak a kormánypárt győzelméhez, a rendkívül népszerű jóléti intézkedésektől kezdve a kulturális-ideológiai populizmus előtérbe tolásán át az ellenzék tehetetlenségéig (ezekről részletesebben lásd a 4.2. alpontot).

A választások politikai háttere kapcsán meg kell még említeni azt is, hogy az egypárti kormányzás dacára a ciklus nem volt mentes a kormányzaton belüli feszültségektől. 2017. decemberben az ellenzéki képviselők bizalmatlansági indítványt nyújtottak be *Beata Szydło* kormányfő ellen, azonban az indítvány elbukott a Szejmben. Ettől függetlenül Szydło lemondott, ugyanis a kormányzat legbefolyásosabb szereplője²³, *Jarosław Kaczyński* elvesztette a bizalmát a kormányfőben. Az új kormányfő a korábbi pénzügyminiszter, *Mateusz Morawiecki* lett. Egyes vélemények szerint a váltás mögött az a koncepció húzódott meg, hogy Morawiecki inkább alkalmas lehet az ország nemzetközi szintéren megkopott renoméjának javítására, valamint a kevésbé konzervatív választópolgárok megnyerésére.²⁴ A másik kormányzaton belüli feszültséget az államfő idézte elő egyrészt azzal, hogy – amint fentebb utaltam rá – vétót emelt két bírósági törvény ellen. Az elnök lépése váratlanul érte a kormánypártot, ugyanis Duda korábban a leghevesebben vitatott törvényeket is aláírta.²⁵ A köztársasági elnök nem sokkal később megtagadta egyes táborok kinevezését, konfliktust generálva ezzel a védelmi miniszterrel és közvetve az egész kormánnyal.²⁶ A 2018-as év újabb államfői vétót hozott, ugyanis Duda visszautasította az európai parlamenti képviselők megválasztásáról szóló törvény módosítását, amelynek értelmében a kisebb pártoknak jelenlegi 5%-os küszöb helyett egy de facto 9–20%-os küszöbrel kellett volna megbirkózniuk.²⁷

2. A választási rendszer és a hatásai

Az első szabad, 1991-es választásokat megelőzően kialakított választási rendszer a következő években többször is gyökeres változáson esett át.²⁸ A mai szisztéma alapjait a 2001-es választások előtt rakták le, de a végleges formáját csak 2005-ben nyerte el. A parlament két házába eltérő módon választják meg a képviselőket. Míg a szenátusi választásokon a relatív többségi elv érvényesül (100 egymandátumos egyéni választókerület), addig a 460 fős képviselőház esetén egy arányos listás rendszer működik. Az ország 41 területi választókerületre van felosztva; vá-

²³ Kaczyńskit annak ellenére is a legfontosabb politikai vezetőnek tekinthető, hogy a parlamenti képviselőségén túl nincs egyéb pozíciója az államapparátusban. JASIEWICZ –JASIEWICZ-BETKIEWICZ, 2017: 220.

²⁴ JASIEWICZ –JASIEWICZ-BETKIEWICZ, 2018: 234.

²⁵ SZCZERBIAK, 2017

²⁶ JASIEWICZ –JASIEWICZ-BETKIEWICZ, 2018: 233.

²⁷ BRONIATOWSKI, 2018

²⁸ A változásokra lásd BENOIT–HAYDEN, 2004

lasztókerületenként 7–20 mandátum nyerhető el. A mandátumok kiosztása a nagyobb pártok részére előnyös d'Hondt-módszerrel történik.²⁹ A parlamenti bejutási határ az országosan leadott szavazatok 5%-a, több párt választási koalíciója esetén pedig 8%-a.

A pártok választókerületenként ún. nyitott listákat állítanak. A listák nyitottsága abban nyilvánul meg, hogy a választópolgár a szavazása során nemcsak egy pártlistát választ, hanem azon egyúttal megjelöl egy jelöltet is. Az adott választókerületben az egyes pártok által elnyert mandátumokat azok a jelöltek illetik meg, akik a legtöbb szavazatot kapták. Összességében tehát elmondható, hogy – elvileg – teljes egészében a választópolgároktól függ, hogy konkrétan mely jelöltek jutnak parlamenti mandátumhoz.³⁰ Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy első körben az egyes pártoknak járó mandátumok száma dől el, majd ezt követően kerülnek kiosztásra a mandátumok a jelöltek között. Mindez azt jelenti, hogy az is könnyen előfordulhat, hogy egy kevésbé támogatott (kevesebb szavazatot kapó) jelölt mandátumhoz jut, míg egy nála támogatottabb (több szavazatot kapó), de másik listán induló jelölt nem kerül be a parlamentbe (amennyiben az utóbbi jelölt pártja kevesebb vagy nulla mandátumra lesz jogosult).

Ami a pártok indulását illeti, Lengyelországban a választásokat megelőzően a pártoknak területi választókerületenként minimum 5 ezer ajánlást kell gyűjteniük a listaállításhoz.³¹ Amennyiben viszont egy párt a választókerületek több mint felében (tehát legalább 21 választókerületben) listát tudott állítani, úgy valamilyen fennmaradó választókerületben jogosult a listaállításra további ajánlások nélkül is.

A választási rendszer alapjainak ismertetését követően érdemes annak néhány karakteres hatását is számba venni. A pártok eredményeit összefoglaló 1. táblázat utolsó oszlopában feltüntettem az arányossági együttható értékeit is. Ez – a mandátum- és a szavazatarány hányadosa révén számított – indikátor azt mutatja meg, hogy a pártok a szavazók körében elért támogatottságukat mennyiben tudták azonos súlyú mandátumaránnyá „konvertálni”. Amennyiben az érték 1-nél nagyobb, úgy az adott párt „túlnyerte” magát, míg az 1-nél kisebb érték arra utal, hogy a párt a parlamentben a szavazatarányához képest alulreprezentált. A táblázat utolsó oszlopából kitűnik, hogy az egyes pártok különböző módon „jöttek ki” a szavazat–mandátum konverzióból, és az is látható, hogy a pártok mérete és az arányossági együttható értéke erős korrelációt mutat, ami abban nyilvánul meg, hogy minél kisebb egy párt, annál inkább alulreprezentált a parlamentben. A két nagy párt némileg „túlnyerte” magát, viszont ellenfeleik (különösen a Szabadság és Függetlenség Konföderáció [KWiN]) már rosszul jártak a mandátumal-

²⁹ A különböző mandátumkiosztási formulák hatására lásd pl. LIJPHART, 1986

³⁰ Azért csak „elvileg”, mert a pártlista elejére kerülő jelölteknek – különösen a listavezetőnek – lényegesen jobb esélye van arra, hogy az adott pártra érkező szavazat rá essen, hiszen a választópolgárok egy része csak pártpreferenciával rendelkezik, de személyivel nem, így mintegy automatikusan a legelső névre adja le a szavazatát.

³¹ 210. cikk 1. pont

lokációval. A pártonkénti arányossági együtthatók alakulása természetesen nem független a választási rendszer megoldásaitól; az indikátor értékét elsősorban a körzeti magnitúdó és a választási formula befolyásolja. Ami a körzeti magnitúdó illeti, közismert törvényszerűség, hogy minél kisebb az átlagos körzeti magnitúdó (azaz a választókerületenként kiosztható mandátumok száma), a kisebb pártoknak annál nehezebb parlamenti helyeket szerezni.³² Lengyelországban az átlagos körzeti magnitúdó 11,2 (a mediánérték 12), ami már kellően alacsony ahhoz, hogy a kisebb pártok csak relatíve magas szavazataránnyal juthassanak mandátumhoz.³³ A szavazatok mandátumokká alakító választási formulák közül – amint fentebb már említettem – a d’Hondt-módszert alkalmazzák, ami a nagyobb pártok számára egyértelműen előnyösebb, mint a kisebbek részére. Ezek a hatások együttesen eredményezték azt, hogy a pártok által elért mandátumarány erős korrelációt mutat az arányossági együttható értékével.

A választási rendszer kisebb pártoknak hátrányos vonásai – vagyis a nem túl magas körzeti magnitúdó és a d’Hondt-módszer – is minden bizonnyal kihatással voltak a pártok indulási stratégiájára. A választások előtt ugyanis nem kevesebb, mint három szövetség jött létre:

- a PO a Modernnel és két marginális párttal alakított választási koalíciót (Polgári Koalíció [KO]),
- a baloldali pártok Baloldal néven indultak az SLD vezetésével,
- a PSL pedig a Kukiz’15-tel lépett szövetségre.

Az együttműködések mindegyik esetben a mandátummaximalizálás céljával jöttek létre, ugyanis a választások felé közeledve az a sajátos helyzet alakult ki, hogy a PiS-en és a PO-n kívül egyik párt sem lehetett teljességgel bizonyos az 5%-os küszöb megugrásában (sőt a Modernnek és a Kukiz’15-nek erre szinte semmilyen esélye nem volt.) Kiemelendő ugyanakkor, hogy a fentiek közül csak a Polgári Koalíció jelentett de jure választási koalíciót, a másik két szövetség olyan formában valósult meg, hogy a kisebb pártok jelöltjei az SLD, illetve a PSL listájára kerültek fel.³⁴ Ennek pedig az volt az oka, hogy a formális választási koalíció esetén – amint arra már utaltam – magasabb, 8%-os a küszöb, míg az utóbbi módszer esetén csak 5%.³⁵

³² LIJPHART, 1990

³³ Ennek alátámasztására megvizsgáltam a PSL és a KWiN szereplését a 14 legkisebb körzeti magnitúdójú (7–9 kiosztható mandátummal rendelkező) választókerületben. A PSL átlagosan 9%-ot ért el ezekben, azonban a megszerezhető 120 mandátumból mindössze 7-et nyert el a párt. A KWiN még rosszabbul járt: az átlagosan 6,6%-os szavazataránya (több mint 300 ezer szavazat) egyetlen mandátumot sem eredményezett a pártnak. Megjegyzést érdemel, hogy a lengyel választási rendszer nem tartalmaz külön kompenzációs mandátumokat, így a kisebb pártok nem részesülnek „kárpótlásban” a mandátumokat nem eredményező szavazataikra tekintettel.

³⁴ Köszönettel tartozom Aleks Szczerbiaknak, hogy segítette a választási szövetségek helyes értelmezésében.

³⁵ Itt kell megjegyezni, hogy 2015-ben a baloldali pártok többsége választási koalícióban indult, azonban számukra a legrosszabb forgatókönyv valósult meg azzal, hogy a 7,55%-os eredmény nyomán parlamenti képviselő nélkül maradtak.

Végezetül arra is rá kell mutatni, hogy az „elveszett” (azaz a parlamentbe be nem jutó pártokra leadott) szavazatok aránya ezúttal extrém alacsony, 1% alatti volt. Ennek pedig azért van jelentősége, mert a küszöb alatti pártokra adott szavazatok lényegében a parlamentbe bejutó pártok között kerülnek „újraosztásra”, növelve azok mandátumarányát – ennyiben tehát mégiscsak van valamiféle kihatásuk a választások végeredményére. A 2015-ös választások során a szavazatok közel 17%-a „elveszett”, jelentősen premizálva ezzel a parlamenti pártokat a mandátumkiosztás során. A 2019-es „elveszett” szavazatoknak viszont nem volt ilyen hatása – ezzel magyarázható, hogy a PiS mostani 43,59%-a ugyanúgy 235 mandátumot ér, mint a 2015-ös 37,58%.

Ami a szenátusi választásokat illeti, a relatív többségi rendszer többnyire kiszámíthatatlanná teszi a pártonként elnyert mandátumok számát. Bár természetesen itt is a PiS kapta a legtöbb szavazatot és szerezte a legtöbb mandátumot, az ellenzéki Polgári Koalíció jobb szavazat/mandátum arányt tudott felmutatni. Kiemelendő, hogy a PiS győzelme a Szenátusban ezúttal nem jelentett abszolút többséget a kormánypártok – ez az első alkalom, hogy a választásokat követően a kormánypárt(ok)nak nincs abszolút többsége a Szenátusban.

3. A választás eredményei

A 2019. október 13-án rendezett választások fontosabb eredményeit az 1. táblázat foglalja össze. (A 2015-ös és a 2019-es eredmények összevetését némileg nehezíti, hogy az ellenzéki pártok egy része ezúttal különböző formátumú választási szövetségekbe tömörülve mérettette meg magát.) A részvételi arány 61,7%-os volt, amely messze a legmagasabb a szabad választások 1991 óta íródó történetében. (Az elmúlt évtizedekben többnyire 45–50% körül alakult a részvételi arány; a korábbi rekord a 2007-es 53,8% volt.) A következőkben a 2019-es választásokat előbb a lengyel pártrendszer fejlődése szempontjából elemzem, majd az egyes pártok eredményét veszem számba.

Szejm	Szavazatarány			Különbség	Mandátumok		Arányossági együttható
	2015	2019	2019		száma	aránya (%)	
Jog és Igazságosság (PiS)	37,58%	43,59%	+6,01%	235	51,09%	1,17	
Polgári Koalíció (KO)	24,09%	27,4%	-4,29%	134	29,13%	1,06	
	7,6%						
Baloldal (Lewica)	7,55%	12,56%	+1,43%	49	10,65%	0,85	
	3,62%						
	-						
Lengyel Koalíció (KP)	8,81%	8,55%	-5,39%	30	6,52%	0,76	
	5,13%						
Szabadság és Függetlenség Konföderáció (KWiN)	4,76%	6,81%	+2,05%	11	2,39%	0,35	
Német Kisebbség (MiN)	0,18%	0,17%	-0,01%	1	0,22%	(1,29)	
Egyéb pártok	0,68%	0,92%	+0,24%	-	-	-	

Szenátus	Szavazatarány			Különbség	Mandátumok		Különbség
	2015	2019	2019		2015	2019	
Jog és Igazságosság (PiS)	39,99%	44,56%	+4,57%	61	48	-13	
Polgári Koalíció (KO)	28,85%	35,66%	+4,18%	34	43	+9	
	2,63%			0			
Baloldal (Lewica)	3,97%	2,28%	-1,69%	0	2	+2	
	-			-			
	-			-			
Lengyel Koalíció (KP)	1,38%	5,72%	-3,06%	0	3	+2	
	7,4%	1					
Egyéb pártok és független jelöltek	15,78%	11,78%	-4%	4	4*	0	

* Ebből három az ellenzék által támogatott szenátor

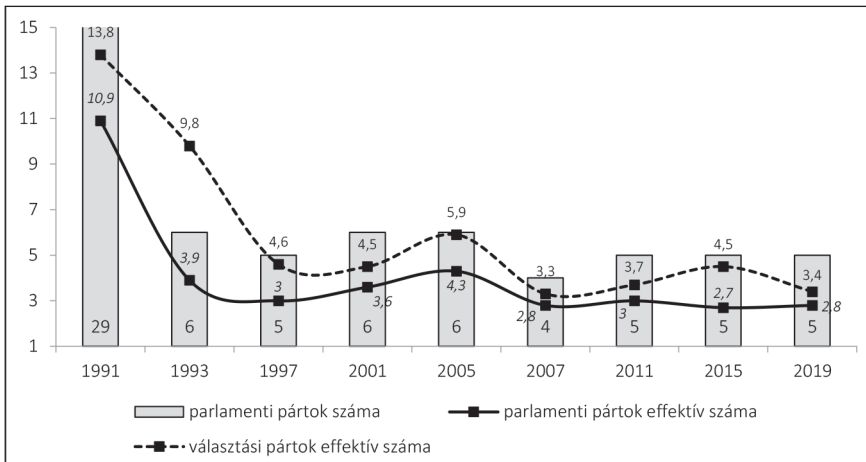
1. táblázat

A 2019-es parlamenti választások eredménye

Forrás: saját összeállítás, ill. számítások a lengyel Nemzeti Választási Bizottság honlapja (<https://wybory.gov.pl/sejmnsenat2019>) alapján

3.1. A választási eredmények a lengyel pártrendszer dinamikájának tükrében

A választási adatokat áttekintve elsőként arra kell rámutatni, hogy a Szejmbe a két korábbi választáshoz hasonlóan ezúttal is öt formáció került be (ide nem számolva a német nemzetiség képviselőjét), noha ez az öt formáció jóval több pártot foglal magában. A (parlamentari) pártok száma mellett az is sokat elmond egy pártrendszerről, hogy a szavazatok/mandátumok egy-két pártnál koncentrálnak, vagy éppen kiegyenlítettek az erőviszonyok. A pártrendszer koncentrációjára használt indikátorok közül a pártok effektív száma a legismertebb mutató: ez az érték nem pusztán a pártok tényleges számát tükrözi, hanem a pártok relatív méretét is figyelembe veszi.³⁶ Az 1. ábra egyrészt a parlamenti pártok tényleges számát mutatja meg, másrészt pedig a pártok effektív számának alakulásáról is képet ad (külön választva a parlamentbe bejutó, illetve a választásokon induló pártok effektív számát).

1. ábra

A pártrendszer koncentrációja Lengyelországban (1991–2019)

Forrás: saját számítások a lengyel Nemzeti Választási Bizottság honlapja

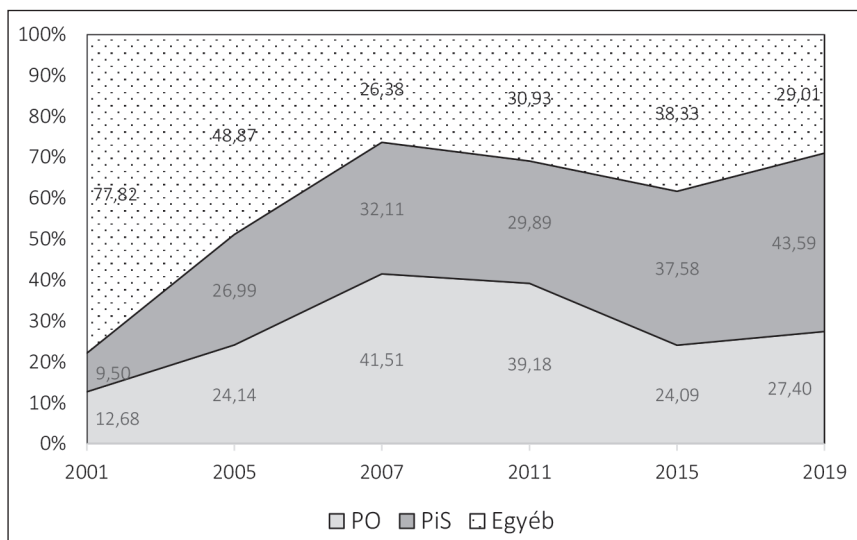
(<https://wybory.gov.pl/sejmsenat2019>) alapján

Lengyelországban az első szabad választás – elsősorban a sajátos választási rendszer miatt – nemcsak a választási pártok szavazatarányai, hanem a parlamenti mandátumok megoszlása terén is extrém mértékű fragmentációt eredményezett. Később – mindenekelőtt a választási szabályozás észszerűsítése következtében – már csak hat, majd öt párt került be a parlamentbe és nagyot esett a pártok

³⁶ Maga a szám azt mutatja meg, hogy – hipotetikusan – hány azonos erősségű párt eredményezne ugyanolyan mértékű fragmentációt, mint amelyet az aktuális pártok eredményeznek (LAAKSO-TAAGERA, 1979: 4). Amennyiben valamennyi párt pontosan egyforma erősségű, úgy a pártok effektív száma értelemszerűen megegyezik a pártok tényleges számával.

effektív száma is – sőt az 1997-re mért 4,6-os, illetve 3-as érték már alacsonyabb volt, mint amit az 1998-as választások hoztak a másik három visegrádi országban.

Ezt követően az indikátor ismét emelkedett, és a 2005-ös választás – legalábbis a parlamenti pártok szintjén – a legmagasabb fragmentációt eredményezte 1991 óta. Ekkorra egy sajátos átmeneti helyzet alakult ki: az SLD már elvesztette a nagypárti jellegét, az újrászerveződő jobboldalon pedig a PiS és a PO még nem emelkedett ki olyan markánsan a többi párt közül, hogy az a korábbi szintre szorítsa le a pártok effektív számát. 2007-ben viszont az utóbbi két párt a szavazatok közel háromnegyedét, a mandátumoknak pedig több mint 80%-át szerezte meg, így jóval koncentráltabbá vált a pártrendszer; a parlamenti pártok száma ekkor négyre, az effektív parlamenti pártok száma pedig 2,8-re sülyedt. A 2011-es választások során sem változott jelentősen az összkép; a PO és a PiS megőrizte domináns pozícióját; a többi párt jóval alacsonyabb támogatottsággal követte őket. Ez a felállás 2015-ben annyiban módosult, hogy – 2005 óta először – ismét a PiS bizonyult a legerősebb pártnak. Ebből a szempontból a 2019-es választás sem hozott változást, ezúttal is a PiS végzett az első helyen. Kiemelendő, hogy a 2019-es volt az egymást követő ötödik olyan választás, amelyet a két párt rivalizálása határozott meg (a két párt szavazatarányának változását a 2. ábra foglalja össze). Ezzel a PiS/PO szembenállás relevanciáját tekintve nagyban hasonlít a cseh pártrendszer mintegy két évtizeden át meghatározó ODS/ČSSD, vagy az egykori hazai Fidesz/MSZP vetélkedésre. (Fontos eltérés azonban, hogy a PiS és a PO egyaránt a jobboldalhoz sorolható.)

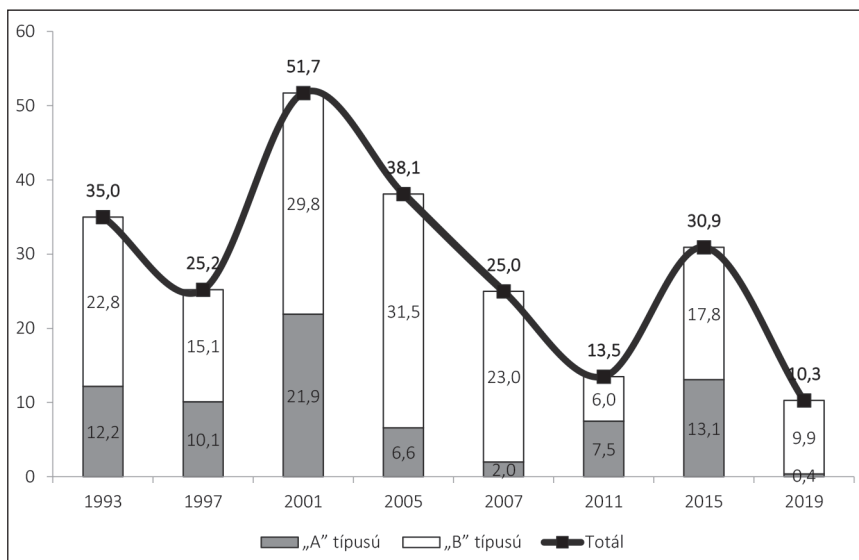
2. ábra

A PO, a PiS és az egyéb pártok szavazataránya (2001–2019)

Forrás: saját számítások a lengyel Nemzeti Választási Bizottság honlapja
(<https://wybory.gov.pl>) alapján

Az 1. ábrán az is látható, hogy az utóbbi két választás során a pártok effektív számát jelző görbék igen közel kerültek egymáshoz, köszönhetően az elveszett szavazatok alacsony arányának.

A választások értékelésének egy másik fontos indikátora a szavazatingadozásra fókuszál. Az ún. összevont választói illékonyság aggregálja a pártok szavazatarányában bekövetkezett pozitív vagy negatív irányú változásokat, és ezzel azt mutatja meg, hogy a választók mekkora hányada változtatta meg a preferenciáját a korábbi választásokhoz képest (3. ábra).³⁷

3. ábra

Választói illékonyság Lengyelországban (1993–2019)

Forrás: saját számítások a lengyel Nemzeti Választási Bizottság honlapja (<https://wybory.gov.pl>) alapján

Bár az 1990-es éveket is magas szavazatingadozás jellemezte, de az indikátor értéke a 2001-es választásokon extrém módon tetőzött: az 51,7-es érték nemcsak Lengyelországban, hanem az egész visegrádi régióban a legmagasabbnak bizonyult. A nagymértékű szavaztvándorlás következtében a lengyel pártrendszer gyökeresen átalakult: a korábban kormányzó Szolidaritás Választási akció (AWS) támogatottsága a hatodára esett vissza, miközben az újonnan megjelenő pártok (mindenekelőtt a PO, a PiS és az LPR) több mint 30%-ot értek el. A nagy átrendeződést követően az indikátor folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott, bár még a 2005-ös érték is igen magasnak mondható (ekkor leginkább az SLD összeomlása növelte a szavazatingadozást). 2007-re már jelentősen ki-

³⁷ PEDERSEN, 1979

sebb értéket vett fel az index; ekkor a két populista párt, az SRP és az LPR marginalizálódására és ezzel párhuzamosan a PO és a PiS további erősödésére volt visszavezethető a szavazatok vándorlása. A 2011-ben mért 13,5-ös érték kelet-közép-európai összevetésben is kimondottan alacsonynak számított, viszont 2015-ben ismét tömegével változtatták meg a preferenciájukat a választópolgárok, amely nyomán a PO és az SLD támogatottsága is jelentősen visszaesett (miközben két új párt is megjelent a parlamentben). A 2019-es választásokat rekordalacsony választói illékonyság jellemezte, bizonyítva, hogy a korábbi pártpreferenciák nagyrészt stabilizálódtak.

Bár az összevont választói illékonyság könnyen interpretálható módon tükrözi a szavazatingadozás intenzitását, de az indikátor önmagában nem ad választ arra a kérdésre, hogy a szavazatok vándorlása a meglévő (a korábbi és az aktuális választásokon is induló) pártok között zajlott, vagy pedig a pártkínálatban beállt változások (korábbi pártok eltűnése, illetve új pártok megjelenése) generálták a választói illékonyt. Ezt korrigálandó, az illékonyt mögött meghúzódó szavazatváltások két kategóriára bonthatóak, megkülönböztetve az ún. „A” és a „B” típusú illékonyt – előbbi a pártrendszerbe belépő és az onnan kilépő pártok által generált illékonyt jelenti (*volatility caused by 'A new party'*), míg a „B” típusú illékonyt a már létező pártok által előidézett illékonyt utal (*volatility 'Between existing parties'*).³⁸ Visszatérve a 3. ábrára, látható, hogy az egyes választások igen különböző képet mutattak abból a szempontból, hogy milyen tényezők generálták a választói illékonyt. A 2019-es választások során teljességgel marginális szerepet játszott a pártkínálatban beállt változásokból eredő illékonyt, vagyis a szavazók a már létező pártok között ingadoztak.

Az erőviszonyok változatlansága nemcsak választói preferenciák stabilitásában, hanem a verseny területiális dimenziójában is kirajzolódott.³⁹ A pártpreferenciák egyrészt továbbra is a települések nagyságával mutatnak erős korrelációt: a PiS falvakban és a kisebb városokban a legerősebb, a nagyobb városokban viszont egyértelműen az ellenzék a vezető erő.⁴⁰ Másrészt a földrajzi determináltság is változatlanul releváns: az ország keleti-délkeleti részén a PiS markáns fölény érvényesül, míg a nyugati-északnyugati régiókban jóval alacsonyabb a kormánypárt támogatottsága, de összességében a 41 területi választókerületből így is mindössze ötben tudta a Polgári Koalíció megelőzni a PiS-t.

³⁸ POWELL–TUCKER, 2014

³⁹ Erről lásd pl. JASIEWICZ, 2008

⁴⁰ Érdekességként: a 2018-as helyi választásokon a 15 legnagyobb városban egyetlen PiS-es polgármester lett; a többiben az ellenzéki (főként PO-s) vagy az ellenzék által támogatott független polgármesterek győztek. Számításaim alapján a 15 város eredményeit átlagolva 59:30 arányú az ellenzéki fölény a PiS-szel szemben.

3.2. A pártok eredménye

A PiS 2005 és 2015 után harmadszor tudott választást nyerni, és ahogyan négy évvel ezelőtt, ezúttal is megszerezte az alsóházi mandátumok abszolút többségét. A közel 44%-os eredménye a legmagasabb szavazatarány, amit lengyel párt valaha elért a rendszerváltás óta. A 2001-ben alapított PiS éppen úgy a poszt-Szolidaritás táboron belül jött létre, ahogyan a PO is, így nem meglepő, hogy kezdetben a két párt még egymás szövetségésének számított. 2005-ben is a PiS bizonyult a legtámogatottabb erőnek, kevéssel megelőzve a PO-t. A megelőző közel másfél évtized kormányalakítási mintázatai alapján akkoriban egy PiS–PO-koalíciónak „kellett volna” megalakulnia a poszt-Szolidaritás-blokk két legerősebb pártjának szövetségéeként. Bár ez a megoldás a kampány során is természetesnek tűnt⁴¹, a kétpárti – egyébként kényelmes parlamenti többséggel rendelkező – kormány végül nem jött létre. (A két párt ugyan megkezdte a koalíciós tárgyalásokat, de a tárcák elosztása miatt kialakult konfliktus feloldhatatlannak bizonyult.⁴²) A két jobboldali párt szembefordulásának természetesen ideológiai okai is voltak: az átmenetet – különösen a kerekasztal-tárgyalásokat – illetően két paradigma bontakozott ki a Szolidaritás utódformáció között.⁴³ Az első irányzat kiindulópontja az volt, hogy a békés átmenetet követően mintegy új korszak kezdődött, megnyitva a demokratikus fejlődés előtti utat. A másik felfogás viszont a tárgyalásokat a múlt lezárásának pusztán egy szükséges, de önmagában nem elégséges feltételként értékelte. Ezen utóbbi – a demokráciát szubsztantív módon felfogó – nézetrendszernek az az alapja, hogy a rendszerváltás még másfél évtizedet követően sem fejeződött be, azaz a lengyel nemzet és társadalom morális megújulása és megtisztulása még várat magára. Amint Brier rámutat, az iménti gondolatkör már az 1997-es alkotmányozás vitáiban is megjelent, azonban akkor vált igazán relevánssá, amikor a poszt-Szolidaritás-tábor nacionalista-konzervatív szárnyából kinövő PiS a 2005-ös választások során a kampányban a „Negyedik Köztársaság” eszméjét emelte a középpontba, mintegy tagadva az átmenet utáni évek eredményeit.

Némi leegyszerűsítéssel a 2005-ös választásokat megelőzően kibontakozó fejlemények úgy interpretálhatóak, hogy a posztkommunista baloldal kvázi kiesésével a poszt-Szolidaritás-blokkon belüli, a kezdetektől meglévő feszültségek és konfliktusok kerültek előtérbe.⁴⁴ Ugyanis verseny nem létezhet vákuumban, így elkerülhetetlen volt a két jobboldali párt szembefordulása.⁴⁵ A politikai kom-

⁴¹ Röviddel a választások előtt mindkét párt támogatóinak közel 80%-a PiS–PO-koalíciót jósolt (KUCHARCZYK–WYSOCKA, 2008: 83.)

⁴² A részletekre lásd: KUCHARCZYK–FAMONA, 2007: 88–89.; KUCHARCZYK–WYSOCKA, 2008: 83–85.; MILLARD, 2010: 137–138.

⁴³ BRIER, 2009: 76–77.

⁴⁴ A baloldal kiesése egyrészt azt jelentette, hogy a közvélemény-kutatási adatok alapján kormányzó SLD-ről már jóval a parlamenti választások előtt tudni lehetett, hogy 10% körüli eredménnyel pusztán a negyedik-ötödik legerősebb párt lehet. Másrészt pedig az SLD államfőjelöltje mintegy három héttel az első forduló előtt visszalépett az elnökválasztástól.

⁴⁵ MARKOWSKI, 2006: 820.

munikáció szintjén ez úgy jelent meg, hogy a PiS tudatosan igyekezett újradefiniálni a versenyt, szembeállítva egymással a „szolidáris” Lengyelországot (mint a saját táborát) a „liberális” Lengyelországgal – utóbbiba besorolva a PO-t is.⁴⁶ A PiS ezzel párhuzamosan a narratívájában következetesen igyekezett összemosni a (poszt)kommunista és a liberális erőket, megteremtve ezzel egy „egyesített” ellenségképet.⁴⁷ A PiS a 2003–2004 körül kibontakozó offenzívájában egy konzervatívabb, nacionalistább, populistább alternatívát kínált⁴⁸, míg a PO egy jóval mérsékeltebb, liberálisabb arculatot mutatott.⁴⁹

Annak, hogy a PiS az előző ciklus során mindvégig meg tudta őrizni a magas támogatottságát, egyes elemzések szerint alapvetően öt oka van.⁵⁰ A magyarázatok többnyire a párt jóléti – már a 2015-ös kampányában megígért – intézkedéseit említik első helyen, különösen a 2016 áprilisban bevezetett, természetesen azóta is rendkívül népszerű *Család 500+* nevű programot, amely kezdetben a második és minden további gyermek után 500-500 zloty (kb. 39-39 ezer Ft) alanyi jogú juttatást jelentett. A támogatás egy gyermek esetén eredetileg csak rászorultsági alapon járt, azonban 2019 tavaszán az alanyi jogosultságot kiterjesztették az első gyermekekre is. A másik különösen népszerű intézkedés a nyugdíjkorhatár csökkentése volt. A korábban 60 (nők), illetve 65 éves (férfiak) jogosultsági határt az előző ciklusban a PO – összhangban az európai trendekkel – egységesen 67 évre emelte. A PiS viszont 2017-ben – a választási programjának megfelelően – visszaállította a 60 éves korhatárt. Nem kevésbé jól kommunikálható lépés volt a 26 éven aluli munkavállalók személyi jövedelemadójának eltörlése 2019. júliusban.⁵¹ Megjegyzendő, hogy a bőkezű szociális intézkedéseket elsősorban a kedvező gazdasági mutatók

⁴⁶ KUCHARCZYK–WYSOCKA, 2008: 84. A „szolidáris” vs. „liberális” Lengyelország metaforája olyan meghatározónak bizonyult, hogy a választások eredményét több elemzés is eleve ezzel a címmel interpretálta (így pl. MATUŠKOVÁ, 2007; SZCZERBIAK, 2007).

⁴⁷ A konzervatívok értelmezésében a kommunizmus összeomlásával a baloldal az individuális hagyományok alóli felszabadítását helyezte előtérbe, ezzel mintegy összeolvadva a liberalizmussal (RAE, 2007: 225–226).

⁴⁸ A kelet-közép-európai populizmussal foglalkozó kötetek a PiS-t következetesen populisták pártként írják le (KUCHARCZYK–WYSOCKA, 2008; WOJTAŚ, 2012). Pankowski a lengyelországi populista radikális jobboldali pártokat vizsgáló monográfiájában – az LPR és az SRP mellett – a PiS-t is tárgyalja, antiliberális pártként jellemezve (PANKOWSKI, 2010). A PiS kezdeti politikájának átfogó bemutatására lásd: BALOGH, 2007; KOLARSKA-BOBIŃSKA et al., 2008.

⁴⁹ A PO klasszikus pártcsaládokba történő besorolása sem egyszerű feladat. Hloušek és Kopeček a PO-t a liberális pártok között említi, megjegyezve ugyanakkor a párt viszonylag erős keresztény-vallásos kötődését. 2001 után – a vártnál gyengébb választási eredmények miatt – a párt mintegy újrapozicionálta magát: világnézetileg konzervatívabb lett, gazdaságpolitikájában pedig nagyobb hangsúlyt kaptak a szociális szempontok (HLOUŠEK–KOPEČEK, 2010: 122–123.). A korai PO jellemzésére lásd pl.: SZCZERBIAK, 2002: 54–56.; SZCZERBIAK, 2003: 732–733.; MARKOWSKI, 2006: 826–827.; SZCZERBIAK, 2007: 211–213.

⁵⁰ SZCZERBIAK, 2019b

⁵¹ Évi 85 528 zloty (kb. 6,7 millió Ft) jövedelem alatt 0%-ossá vált az adókulcs.

tették lehetővé: a gazdasági növekedés töretlen volt a ciklus során, miközben a munkanélküliségi ráta és a költségvetési deficit is csökkent.⁵²

A népszerű gazdaság- és társadalompolitikai lépések mellett a PiS magas támogatottsága azzal is magyarázható, hogy a párt a kormányzása során hatékonyan tüntette fel magát a lengyel érdekek és a hagyományos értékek (nemzet, család, kereszténység) védelmezőjeként. A párt tudatosan erősítette fel a kulturális-ideológiai témákat, a hangsúlyt a menekültválság vélelmezett hatásaira, a „nyugati liberalizmus” veszélyeire, valamint – amint fentebb utaltam rá – a szexuális kisebbségekkel szembeni intoleranciára helyezve. Az ellenzék által „morális pánikkeltésnek” nevezett stratégia minden bizonnyal hatékonyan mobilizálta a kormánypárt szavazóbázisát.

A népszerűség harmadik oka abban rejlik, hogy a PiS a ciklus során viszonylag jól kezelte a párt számára kényes szituációkat is. A pártot érintő botrányokat igyekezett gyorsan és hatékonyan menedzselni (ilyen volt pl. a Szejm elnökének lemondásra kényszerítése, miután kiderült, hogy az indokoltnál jóval gyakrabban használta a kormánygépet bel- és külföldi utazásokra). A másik illusztratív példa a 2016-os abortuszügy volt: a párt még időben érzett rá arra, hogy a fentebb már említett – egyébként a katolikus szervezetektől induló – szigorítás nem egyezik a társadalom többségének preferenciájával, így a szavazás során a képviselői nagy része kihátrált a módosítás mögül.

Negyedrészt azt is ki kell emelni, hogy a párt szavazóbázisa hajlamos volt elnézni a demokrácia és a jogállamiság aláásása felé mutató lépéseket, elfogadva azt a narratívát, hogy mindezek azért szükségesek, hogy az államszervezetbe mélyen beágyazódott korrump posztkommunista elitől meg lehessen szabadulni. A szavazók részére ennél fontosabb volt az a percepció, miszerint évtizedek óta a PiS-kormány az első, amelyik a kevésbé tehető rétegekkel is foglalkozik, helyreállítva a korábban megbomlott rendet.

Végezetül meg kell említeni az ellenzék benuátlását is, hiszen egy párt sikere nem kis részben az ellenfele(i) teljesítményétől is függ. Az ellenzéki erők nem voltak túl sikeresek abban, hogy a PiS-szel szemben egy hiteles alternatívát jelenítsenek meg.

A PO annak ellenére is egyértelműen az ellenzék vezető ereje maradt, hogy az általa vezetett Polgári Koalíció alsóházi eredménye bő 4%-kal alacsonyabb volt, mint a szövetséget alkotó pártok 2015-ös együttes szavazataránya. (A 2015-ös választásokon új pártként induló, és 7,6%-kal a Szejmbe is bekerülő, a klasszikus liberalizmus talaján álló **Modern** hozzávetőlegesen 2016 végéig a legnépszerűbb ellenzéki párt volt, azonban ezt követően belső problémák miatt gyors hanyatlásba kezdett, és a ciklus végén már csak néhány százalék körül alakult a támogatottsá-

⁵² A főbb gazdasági mutatókra lásd az IMF honlapját:

https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=101&pr.y=12&sy=1980&ey=2024&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=964&s=NGDP_RPCH,PPPGDP,PPPPC,PCPIPCH,LUR,GGXWDG,_NGDP&grp=0&a=

ga.) A jobbközép-liberális PO a 2015-ös választási vereséget követően mély válságba került (a pártot a következő másfél évben mindössze 15% körül mérték), és – amint fentebb utaltam rá – a ciklus során nem volt képes a PiS-szel szemben egy meggyőző társadalom- és gazdaságpolitikai alternatívát kínálni. További problémát jelentett, hogy a párt nem találta meg a korábbi vezetője, a hét éven át kormányfőként szolgáló, majd az Európai Tanács élére kerülő *Donald Tusk* utódját. A nem túl karizmatikus *Grzegorz Schetyna* pártelnök helyett végül a békülékenyebb stílusú *Małgorzata Kidawa-Błońska* lett a PO kormányfőjelöltje, azonban arra már nem jutott elég idő, hogy a jelöltet „felépítsék”⁵³.

A választások egyik fontos fejleménye, hogy baloldal ismét rendelkezik parlamenti képviseléssel. (Amint a 35. lábjegyzetben utaltam rá, a baloldali pártok 2015-ben kiestek a törvényhozásból.) Az **SLD** vezette szövetség némileg javított is a korábbi szavazatarányán, azonban a 12,56%-os eredmény így is messze elmarad a 2001-ben elért 41%-tól. A posztkommunista gyökerű párt az 1993–1997-es és a 2001–2005-ös ciklusban vezető kormánypárt volt, azonban egy 2004-es botrány nyomán támogatóinak mintegy háromnegyedét elvesztette, így a 2005-ös választásoktól kezdve megszűnt pólusképző erőnek lenni. Az **SLD** listáján helyet kapott a két baloldali-liberális szövetséges formáció, az **Razem** (Együtt) és az erősebb új-baloldali profillal rendelkező **Wiosna** (Tavaszi). Utóbbi komoly fegyvertényt követett el azzal, hogy a májusi EP-választásokon a PiS és az Európai Koalíció mellett egyedülként mandátumhoz jutott (6,06%). A baloldalról összességében elmondható, hogy meglehetősen nehéz a helyzetük egy olyan országban, ahol immár 15 éve rendre két jobboldali erő között dőlnek el a választások.

A választási együttműködések közül a Lengyel Koalíció tűnik a leginkább kényszer szülte szövetségnek. Az alapvetően agrárbázisú, centrista, a kulturális-ideológiai dimenzióban konzervatív **PSL** mintegy két évtizede billeg a parlamenti küszöb környékén, azonban eddig minden alkalommal átlépte azt (így ez az egyetlen lengyel párt, amely 1991 óta folyamatos parlamenti képviseléssel rendelkezik). A párt korábban koalícióképesnek bizonyult mind a bal-, mind pedig a jobboldal irányba: 1993–1997 és 2001–2005 között a **SLD**-vel, 2007–2015 között pedig a **PO**-val kormányzott közösen.⁵⁴ A **PSL** ezúttal elvetette az önálló indulást, és 2019 nyarán a párt vezetésével létrejött a Lengyel Koalíció, amelyhez számos kisebb formáció mellett a **Kukiz'15** is csatlakozott. A lengyel rocsztár *Paweł Kukiz* által a 2015-ös választások előtt alapított populista, rendszer- és elitellenes, konfúz ideológiájú⁵⁵ mozgalom akkor közel 9%-kal a harmadik helyen végzett a PiS és a **PO** mögött, azonban a ciklus során hanyatlásnak indult a formáció támogatottsága, miközben a meglehetősen heterogén, eklektikus parlamenti frakciója is folyamatosan zsugorodott. A **K'15** a 2015-ös választásokat követően igyekezett önmagát sem a kormánypárt, sem pedig a liberális-centrista ellenzék irányába elkötelezni. Ennek megfelelően kriti-

⁵³ SZCZERBIAK, 2019c

⁵⁴ Erről bővebben lásd: HORVÁTH, 2017: 70.

⁵⁵ STANLEY–CZEŚNIK, 2019

kusnak bizonyult a PiS-szel szemben is, ugyanakkor a ciklus során nem csatlakozott az ellenzék által vezetett tiltakozó mozgalmakhoz. Egyes elemzések azt feltételezték, hogy ha a PiS 2019-ben koalíciós partnerre szorulna, leginkább a K'15 jöhet(ett volna) szóba.⁵⁶ Kukiz formációja az EP-választásokon mindössze 3,69%-ot ért el, majd a közvélemény-kutatások is folyamatosan 5% alatt mérték, így világossá vált, hogy az önálló indulás igen kockázatos lenne.

A választások során – legalábbis saját jögon – csak egy új párt, a **KWiN** került be a Szejmbe. Bár a Szabadság és Függetlenség Konföderáció formálisan egy pártnak minősül, a valóságban több mint fél tucat kisebb párt szövetségéről van szó, amelyek közt markánsan EU-ellenes, nacionalista-populista, szélsőjobboldali, konzervatív és libertárius irányzatokat is találunk. A párt már az EP-választásokon is közel volt a mandátumszerzéshez (4,55%), és a mostani bejutása elsősorban abból a szempontból érdekes, hogy Szejmben lesz egy, a PiS-től sok szempontból jobbra álló alakulat.

4. A kormányalakítás

A PiS a Szejmben – 2015-höz hasonlóan – ezúttal is 235 mandátumot szerzett a 460-ból, így ismét nem szorult rá a koalíciós tárgyalásokra. Az abszolút többség birtokában tehát a győztes párt ismét egyedül alakított kormányt, azonban ez nem feltétlenül jelent teljes egészében egypárti kormányt, ugyanis a 2015-ben felálló kabinetben is volt öt párton kívüli miniszter. (Megjegyzendő, hogy Lengyelországban viszonylag gyakoriak a párton kívüli miniszterek; a rendszerváltás óta a kormánytagok több mint negyede – legalábbis formálisan – párton kívüli volt.)⁵⁷ Másrészt arra is rá kell mutatni, hogy bár az előző és a jövőbeli kabinet is de facto egypárti kormány volt, illetve lesz, azonban a teljes „homogenitást” némileg megtöri, hogy a PiS voltaképpen már az előző ciklusban is két kis szövetséges formációval, a Lengyel Szolidaritással (SP) és az Együtt Lengyelországgal (PR) kormányzott. Mindkét párt jelöltjei a PiS listáján indultak, és ugyan a 2015-ben megalakult kormányban kaptak néhány tárcát, azonban a három párt együttműködése nem értékelhető koalícióként, ugyanis a két kisebb fél valós politikai önállósággal nem rendelkezett.

Maga a kormányalakítási procedúra meglehetősen gyorsasággal zajlott le. Az alkotmány előírásainak megfelelően Morawiecki kormányfő (hivatalosan: a minisztertanács elnöke) 2019. november 12-én, az új parlament alakuló ülésén benyújtotta a kormány (hivatalosan: a minisztertanács) lemondását⁵⁸, hogy – két nappal később – a köztársasági elnök ismét őt bízta meg a kormányalakítással.⁵⁹

⁵⁶ SZCZERBIAK, 2018a

⁵⁷ HORVÁTH, 2017: 108–110.

⁵⁸ 162. cikk 1. bekezdés

⁵⁹ 154. cikk 1. bekezdés

Morawiecki ezek után azonnal javaslatot tett a kormány összetételére, majd az államfő már másnap, november 15-én kinevezte a kormányfőt és a minisztereket.⁶⁰ A kormányalakítás zárómozzanataként a kormányfőnek – a kinevezéstől számított 14 napon belül – be kellett nyújtania a kormányprogramot a Szejmnek és egyúttal bizalmi szavazást kell kérnie.⁶¹ Erre november 19-én került sor; a szavazás során a Szejm 237 képviselője (235 PiS és 2 PO) támogatta Morawiecki második kormányát. (A Szenátus a kormányalakítás során nem kap szerepet, így ebből a szempontból irreleváns, hogy a PiS ott nem rendelkezik abszolút többséggel.)

Az újonnan megalakuló kabinetben egyébként az előző kormány miniszterei vannak többségben. Politikai szempontból a legérdekesebb fejlemény egyrészt az, hogy az EU-s ügyek a külügyminisztériumból átkerültek a kormányfő hivatalába, másrészt pedig külön minisztériumot kapott a klímaügy. A PiS szövetségesei összesen három tárcát kaptak; a kormánynak ezen túl hat párton kívüli tagja is van.

5. Összegzés: a választások hosszabb távú hatásai

A politikatudomány „megerősítő jellegűnek” (*maintaining elections*) nevezi azokat a választásokat, amelyek lényegében a status quót tükrözik vissza, azaz sem a pártok kapcsolatrendszere, sem pedig a választói preferenciák nem módosulnak jelentős mértékben.⁶² Megítélesem szerint a 2019-es lengyelországi választás ebbe a kategóriába tartozik, hiszen a korábban kialakult erőviszonyok és szembenállások érdemben nem módosultak. Egyrészt, amint láttuk, az összevont választói illékonyág rekordalacsony szintet ért el, ami arra utal, hogy az előző választásokhoz képest sokkal kevesebben változtatták meg a pártpreferenciájukat 2015-ről 2019-re. Másrészt a pártok versenyt továbbra is ugyanaz az alapvető törésvonal strukturálja, ami immár hozzávetőlegesen másfél évtizede uralja a lengyel politikát, nevezetesen a PiS által kínált konfrontatív, konzervatív-populista, időként nacionalista irányzat, illetve a mérsékeltebb, liberálisabb alternatíva. Utóbbi vezető ereje továbbra is a PO, azonban a két párt közötti immár mintegy 16%-os szavazatkülönbség azt mutatja, hogy a két ellenfél egyre kevésbé van egy súlycsoportban.

A tanulmány címébe tett kérdőjel ugyanakkor arra utal, hogy a lengyel politika választások után induló időszaka jó néhány szempontból is változást hozhat. Közjogi és politikai szempontból is különösen érdekesnek ígérkezik az uniós szinten vívott küzdelem kimenetele. Az Unió rendelkezésére álló eszközök – mindelelőtt a kötelezettszegési eljárás és a 7. cikk szerinti eljárás – az elmúlt időszakban hatástalannak bizonyultak a jogállamiság helyreállítását illetően.⁶³ Ugyanakkor

⁶⁰ TVN24, 2019

⁶¹ 154. cikk 2. bekezdés.

⁶² EVANS–NORRIS, 1999: XXVII–XXVIII.

⁶³ ÁGH, 2018

kor jelenleg teljességgel megjósolhatatlan a 7. cikk szerinti eljárás eredménye, mint ahogy az is beláthatatlan, hogy a regionális fejlesztési támogatások és a jogállamisági feltételrendszer esetleges összekötése mennyiben érintené az országot, és hogy mindebből inkább a kormánypárt vagy inkább az ellenzék tud majd politikai tőkét kovácsolni. Ami a belpolitikát illeti, itt legalább három aspektus érdemel figyelmet. Egyrészt a PiS által a kampányban tett újabb jóléti ígéretetek teljesítése (így pl. a minimálbér megduplázása 2023-ig vagy a rendszeres nyugdíjbónuszok bevezetése)⁶⁴, amely a korábbi szociális intézkedésekkel együtt akár már fenntarthatatlan terhet jelentene a költségvetésnek. A 2020 tavaszán esedékes államfőválasztás szintén komoly izgalmakat tartogat. Bár Duda népszerűsége meglehetősen magas, a pozíció elnyeréséhez abszolút többség szükséges, ám a PiS támogatottsága a két 2019-es választáson ennél 5-6%-kal alacsonyabb volt, vagyis ha a teljes ellenzék össze tud zárni egy jelölt mögött (legkésőbb a második fordulóban), akkor rendkívül kielezett lehet az elnökválasztás. Egy ellenzéki államfő azért lehet kellemetlen a kormánypártnak, mert nem rendelkezik az elnöki vétó felülbírálásához szükséges 60%-os mandátumarányal. Ugyanakkor Duda hivatalban maradása is tartogathat érdekességeket, amennyiben az elnök továbbra is szabadabban értelmezi a mozgásterét.

A PiS számára a Szenátus lehet a harmadik problémás faktor. Az, hogy az ellenzéki szenátorok vannak többségben, csak kisebb nehézséget okozhat, ugyanis a második kamara jóval szűkebb jogkörökkel rendelkezik, mint a Szejm.⁶⁵ A Szenátus időlegesen blokkolhatja a törvények elfogadását, illetve egyes állami tisztviselők megválasztásánál is szerepet kap, így elképzelhető, hogy a jövőben részleges ellensúlyt képezhet a kormányzati törekvésekkel szemben.

Irodalomjegyzék

ÁGH Attila (2018): „Decline of Democracy in the ECE and the Core-Periphery Divide: Rule of Law Conflicts of Poland and Hungary with the EU” *Journal of Comparative Politics*, 2018/2.

BALOGH László (2007): „Jog és Igazság párt Lengyelországban” *Politikatudományi Szemle* 2007/2.

BBC (2018) „Poland abortion: Protests against bill imposing new limits” *BBC* 2018.03.26.

<https://www.bbc.com/news/world-europe-43514965>

BELAVUSAU, Uladzislau – Anna WÓJCIK (2018): „Polish Memory Law: „When history becomes a source of mistrust”, *New Eastern Europe* 2018.02.19.

<http://neweasterneurope.eu/2018/02/19/polish-memory-law-history-becomes-source-mistrust/>

⁶⁴ SZCZERBIAK, 2019b, 2019c

⁶⁵ Erről lásd pl. HALÁSZ, 2014: 82–87.

BENOIT, Kenneth – Jacqueline HAYDEN (2004): „Institutional Change and Persistence: The Evolution of Poland’s Electoral System, 1989–2001” *The Journal of Politics* 2004/2.

BRIER, Robert (2009): „The Roots of the »Fourth Republic« Solidarity’s Cultural Legacy to Polish Politics” *East European Politics and Societies* 2009/1.

BRONIATOWSKI, Michał (2018): „Poland’s Duda vetoes change to European election rules” *Politico.eu* 2018.08.16.

<https://www.politico.eu/article/poland-europe-andrzej-duda-vetoes-change-brussels-parliament-voting-rules/>

CHRONOWSKI Nóra – LUKONITS Ádám (2016): „Quo vadis, lengyel jogállam? Az alkotmánybíróság hatalmi harcban” *MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet blogja*

<https://jog.tk.mta.hu/blog/2016/03/lengyeljogallam>

CIENSKI, Jan (2019): „Poland’s ruling party plays the LGBTQ card” *Politico.eu* 2019.03.10.

<https://www.politico.eu/article/polands-law-and-justice-plays-the-lgbt-card-ahead-of-election>

EVANS, Geoffrey – Pippa NORRIS (eds., 1999): *Critical Elections. British Parties and Voters in Long-term Perspective* (London: Sage, 1999)

FOMINA, Joanna – Jacek KUCHARCZYK (2016): „Populism and Protest in Poland” *Journal of Democracy* 2016/4.

GRZYMALA-BUSSE, Anna (2019): „How Populists Rule: The Consequences for Democratic Governance” *Polity* 2019/4.

HALÁSZ Iván (2014): *Államfő, parlament, kormány. Az államszervezet fejlődése a visegrádi országokban 1989 után* (Budapest: Lucidus, 2014)

HLOUŠEK, Vít – Lubomír KOPEČEK (2010): *Origin, Ideology and Transformation of Political Parties. East-Central and Western Europe Compared* (Farnham: Ashgate, 2010)

HORVÁTH Attila (2017): *Zárt vagy nyitott? A pártok versenyének struktúrája a visegrádi államokban (1990–2015)* (PhD-értekezés) (ELTE Politikatudományi Doktori Iskola, 2017)

JASIEWICZ, Krzysztof (2008): „The (not always sweet) uses of opportunism: Post-communist political parties in Poland” *Communist and Post-Communist Studies* 2008/41.

JASIEWICZ, Krzysztof – Agnieszka JASIEWICZ-BETKIEWICZ (2017): „Poland” *European Journal of Political Research Political Data Yearbook*. 218.

JASIEWICZ, Krzysztof – Agnieszka JASIEWICZ-BETKIEWICZ (2018): „Poland: Political development and data for 2017” *European Journal of Political Research Political Data Yearbook*

JASIEWICZ, Krzysztof – Agnieszka JASIEWICZ-BETKIEWICZ (2019): „Poland: Political development and data for 2018” *European Journal of Political Research Political Data Yearbook*

KOLARSKA-BOBIŃSKA, Lena – Jacek KUCHARCZYK – Jarosław ZBIERANEK (eds., 2008): *Democracy in Poland 2005–2007* (Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2008)

KUCHARCZYK, Jacek – Joanna FOMINA (2007): „Poland after the 2005 Election: Domestic Discontent or EU Backlash?” In Martin BÚTORA – Oľga GYÁRFÁŠOVÁ – Grigorij MESEŽNIKOV – Thomas W. SKLADONY (eds.): *Democracy and Populism in Central Europe: The Visegrad Elections and Their Aftermath* (Bratislava: Institute for Public Affairs, 2007)

KUCHARCZYK, Jacek – Olga WYSOCKA (2008): „Poland” In: Grigorij MESEŽNIKOV – Oľga GYÁRFÁŠOVÁ – Daniel SMILOV (eds.): *Populist Politics and Liberal Democracy in Central and Eastern Europe* (Bratislava: Institute for Public Affairs, 2008)

LAAKSO, Markku – Rein TAAGEPERA (1979): „The »Effective« Number of Parties: A Measure with Application to West Europe” *Comparative Political Studies* 1979/1.

LIJPHART, Arend (1986): „Degrees of proportionality of proportional representation formulas” In Bernard GROFMAN – Arend LIJPHART (eds.): *Electoral Laws and Their Political Consequences* (New York: Agathon Press, 1986)

LIJPHART, Arend (1990): „The Political Consequences of Electoral Laws, 1945–85” *The American Political Science Review* 1990/2.

MARKOWSKI, Radoslaw (2006): „The polish elections of 2005: Pure chaos or a restructuring of the party system?” *West European Politics* 2006/4.

MATUŠKOVÁ, Anna (2007): „Poland: The Victory of »Social Oriented« over »Liberal Oriented« Poland” In Pavel ŠARADÍN – Eva BRADOVÁ (eds.): *Visegrad Votes: Parliamentary Elections 2005–2006* (Olomouc: Palacky University, 2007)

MILLARD, Frances (2010): *Democratic Elections in Poland, 1991–2007* (Abingdon: Routledge, 2010)

PANKOWSKI, Rafal (2010): *The Populist Radical Right in Poland. The Patriots* (Abingdon: Routledge, 2010)

PEDERSEN, Mogens N. (1979): „The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility” *European Journal of Political Research* 1979/1.

POWELL, Eleanor Neff – Joshua A. TUCKER (2014): „Revisiting Electoral Volatility in Post-Communist Countries: New Data, New Results and New Approaches” *British Journal of Political Science* 2014/1.

PRZYBYLSKI, Wojciech (2018): „Explaining Eastern Europe: Can Poland’s Backsliding Be Stopped?” *Journal of Democracy* 2018/3.

RAE, Gavin (2007): „Back to the Future: The Resurgence of Poland’s Conservative Right” *Debate: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 2007/2.

SZCZERBIAK, Aleks (2002): „Poland’s Unexpected Political Earthquake: The September 2001 Parliamentary Election” *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 2002/3.

SZCZERBIAK, Aleks (2003): „Old and New Divisions in Polish Politics: Polish Parties’ Electoral Strategies and Bases of Support” *Europa-Asia Studies* 2003/5.

SZCZERBIAK, Aleks (2007): „’Social Poland’ Defeats ’Liberal Poland’? The September–October 2005 Polish Parliamentary and Presidential Elections” *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 2007/2.

SZCZERBIAK, Aleks (2017): „How will President Duda’s judicial reform vetoes affect Polish politics?” *The Polish Politics Blog* 2017.08.04.

<https://polishpoliticsblog.wordpress.com/2017/08/04/how-will-president-duda-judicial-reform-vetoes-affect-polish-politics/>

SZCZERBIAK, Aleks (2018a): „What are the prospects for Poland’s rock star-politician Paweł Kukiz?” *The Polish Politics Blog* 2018.05.31.

<https://polishpoliticsblog.wordpress.com/2018/05/31/what-are-the-prospects-for-polands-rock-star-politician-pawel-kukiz/>

SZCZERBIAK, Aleks (2018b): „Who really won Poland’s local elections?” *The Polish Politics Blog* 2018.11.02.

<https://polishpoliticsblog.wordpress.com/2018/11/02/who-really-won-polands-local-elections/>

SZCZERBIAK, Aleks (2019a): „How will the LGBT issue influence the Polish election?” *The Polish Politics Blog* 2019.08.20.

<https://polishpoliticsblog.wordpress.com/2019/08/20/how-will-the-lgbt-issue-influence-the-polish-election/>

SZCZERBIAK, Aleks (2019b): „Why is Poland’s Law and Justice party still so popular?” *The Polish Politics Blog* 2019.09.23.

<https://polishpoliticsblog.wordpress.com/2019/09/23/why-is-polands-law-and-justice-party-still-so-popular/>

SZCZERBIAK, Aleks (2019c): „What do the parliamentary election results mean for Polish politics?” *The Polish Politics Blog* 2019.10.25.

<https://polishpoliticsblog.wordpress.com/2019/10/25/what-do-the-parliamentary-election-results-mean-for-polish-politics/>

STANLEY, Ben – MIKOŁAJ CZEŚNIK (2019): „Populism in Poland” In Daniel STOCKEMER (ed.): *Populism Around the World. A Comparative Perspective* (Cham: Springer, 2019)

TVN24 (2019): „Andrzej Duda: Pomyłki się zdarzają. Czasem, jeżeli trzeba, podajmy się do dymisji” *TVN24* 2019.11.15.

<https://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/andrzej-duda-powolal-nowy-rzad-mateusza-morawieckiego,985578.html>

WOJTAS, Kinga (2012): „Poland” In Vlastimil HA VLÍK – Aneta PINKOVÁ (eds.): *Populist Political Parties in East-Central Europe* (Brno: Masaryk University, 2012)

Kulcsszavak: Lengyelország, választások, 2019, pártok, pártrendszer

HORVÁTH ATTILA
adjunktus

Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar
Alkotmányjogi és Összehasonlító Közjogi Tanszék
horvathattila@uni-nke.hu